

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-38>

УДК: 330

Марина ЮДИНА

<https://orcid.org/0000-0001-5796-1767>

e-mail: yudinam26@ukr.net

Хмельницький національний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

У статті досліджено структуру потенціалу вітчизняних підприємств, основні елементи якої повинні забезпечуватися тісними взаємозв'язками в системі менеджменту. Виокремлено зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на формування та розвиток потенціалу вітчизняних підприємств. Досліджено проблематику забезпечення потенціалу підприємств промислового сектору національної економіки. Наголошено на значимості формування національної інноваційної системи. Обґрунтовано підходи до проведення діагностики реалізації інноваційного потенціалу підприємства в контексті національної безпеки країни. Досліджено складові системи управління інноваційним потенціалом підприємства.

Ключові слова: промислові підприємства, інноваційний потенціал, фактори розвитку потенціалу підприємства, національна безпека, система управління інноваційним потенціалом.

Maryna YUDINA

Khmelnytskyi National University

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATION POTENTIAL OF DOMESTIC ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

The article focuses on the close relationship between industrial development and economic growth in the context of focus on innovative development. The structure of potential of domestic enterprises is studied, the main elements of which should be provided by close interrelations in the enterprise management system. The external and internal factors influencing the formation and development of the potential of domestic enterprises are singled out. The problems of ensuring the potential of enterprises in the industrial sector of the national economy are studied. The importance of forming a national innovation system is emphasized. Approaches to diagnostics of realization of innovative potential of the enterprise in the context of national security of the country are substantiated. The main factors that hinder the development of innovation potential of domestic enterprises are identified. The components of the innovation potential management system are studied, including the subsystems of planning, motivation, organization, monitoring, control and the subsystem of diagnostics of innovation potential.

Key words: industrial enterprises, innovation potential, factors of enterprise potential development, national security innovation potential management system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Як свідчить досвід країн із розвинутою економікою важливим питанням є концентрація уваги на стимулюванні наукомістких галузей та виробництва з акцентуванням уваги на розвитку саме інноваційної сфери. В контексті забезпечення національної безпеки, маючи достатній науковий потенціал, вітчизняним підприємствам необхідно технологічне підґрунтя для покращення конкурентних позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках збуту продукції. Нові ідеї, новації та інновації є необхідністю для розвитку вітчизняних підприємств, забезпечення їх фінансової стійкості, конкурентоздатності та, в загальному, для розвитку промисловості країни. Саме інноваційний потенціал як складна багатогранна економічна категорія є підґрунтям для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності будь-якого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження проблематики розвитку інноваційного потенціалу підприємства зробили такі вчені: Абурден П., Бубенець І.Г., Вакалок В.А., Войнаренко М.П., Васківська К.В., Гурочкіна В.В., Гаєвська Л.М., Гришко В.А., Єпіфанова В.О., Кларк Дж., Кузьмін О.С., Краснокутська Н.С., Маршалл А., Пилипенко О.С., Станасюк Н.С., Тарасюк Г.М., Фатхутдінов Р.А., Шеремет Т.Г. та ін. Розвиток економіки більшості країн базується саме на зростанні інноваційного потенціалу, через те для промислових підприємств з метою обрання лідируючих бізнес-позицій, важливим є проведення подальших досліджень в даному напрямі, особливо щодо забезпечення інноваційного типу економічного розвитку країни.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження основних напрямів розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств, а також визначення його ролі в забезпеченні національної безпеки країни в сучасних умовах господарювання та трансформаційних змін економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

В останні десятиріччя інноваційний напрям розвитку є стратегічним орієнтиром економіки країни. За таких умов підвищується роль промислового потенціалу як базової основи, що забезпечить модернізацію національної економіки. Сьогодні саме з розвитком промисловості пов'язують економічне зростання країни, вихід на міжнародні ринки, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Проте сучасний промисловий потенціал характеризується несприятливими тенденціями розвитку.

Незважаючи на поступовий процес переходу до постіндустріального суспільства, промисловий сектор займає значну питому вагу в структурі світової економіки. Так, частка промисловості у створенні світового валового внутрішнього продукту становить близько 30%, а кожен п'ятий працюючий зайнятий у промисловому виробництві. Впродовж останніх років у галузевій структурі промисловості України спостерігаються позитивні зрушення, спрямовані на зменшення частки добувної промисловості, а також розроблення кар'єрів і збільшення питомої ваги переробної промисловості [1, с. 168].

Потенціал підприємства є реальною здатністю здійснювати цілеспрямовану виробничо-господарську діяльність, яка відповідає стратегії розвитку підприємства. Функціонування економічного потенціалу підприємства в сучасних умовах змін вимагає створення на державному рівні соціально-економічних умов. Структура потенціалу підприємства представляє собою сукупність наступних структурних компонентів: виробничий потенціал (власний капітал та залучений капітал, платоспроможність, ліквідність, управління дебіторською заборгованістю, управління розподілом прибутку, управління оборотними активами); стратегія розвитку (економічна стратегія, прогнозування, маркетинг, бенчмаркінг, внутрішній консалтинг, контролінг, оцінювання економічних ризиків, конкурентні переваги, диверсифікація продукції, кадровий потенціал, екологічна продукція, сталий розвиток); інвестиційно-інноваційний потенціал (формування активів, інвестиційна привабливість, ефективність інвестицій, формування інвестиційного портфеля, управління оборотними активами); інформаційний потенціал, який є сукупністю механізмів організаційної взаємодії, що дозволяють на основі систематичного аналізу зовнішнього й внутрішнього середовища одержувати необхідний обсяг інформації про поточний стан і передбачувані зміни та кадровий потенціал [2].

Слід наголосити на тому, що особливості підприємницького потенціалу описують лише базовий набір характеристик, який може бути розширений або звужений залежно від суб'єкту торговельного підприємства. Звичайно, для індивідуальних підприємців, зайнятих у сфері торгівлі, підприємницький потенціал може бути обмежений прагненням до незалежності, відчуттям ринкової кон'юнктури та схильністю до ризику. З укрупненням бізнесу на перший план висуваються вимоги формування потужних управлінських здібностей, але за дотримання принципу гнучкості управління, виникає необхідність посилення інноваційної активності хоча б до рівня впровадження існуючих нових технологій і систем, а також постійного пошуку нових ринкових ніш.

Беручи до уваги зазначені особливості, визначимо основні фактори, які чинять вплив на формування та розвиток підприємницького потенціалу в торгівлі, з використанням традиційного підходу до їх вивчення залежно від сфери виникнення впливу – зовнішні та внутрішні фактори. Основними зовнішніми факторами є соціальні, економічні, технологічні та політичні. Соціальні чинники формування підприємницького потенціалу визначаються, на наш погляд, демографічними характеристиками населення, рівнем його зайнятості, доходами та структурою витрат. Така логіка пояснюється тим, що за інших рівних умов зі збільшенням чисельності населення зростає потенційна кількість підприємців, економічна активність яких підвищується за низького рівня життя в країні [3, с. 23].

Сучасний етап розвитку вітчизняної промисловості характеризується такими основними проблемами: значним спадом обсягів промислового виробництва, нестабільними умовами функціонування підприємств, зростанням вартості енергоресурсів і, як наслідок, збільшенням вартості кінцевої продукції, скороченням внутрішнього попиту через зменшення рівня доходів населення. В зв'язку з цим на перший план висуваються проблеми визначення стану та перспектив розвитку інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств, оскільки галузь машинобудування виступає стратегічно важливою ланкою вітчизняного промислового комплексу і забезпечує стабільне економічне зростання національної економіки в цілому.

Ситуація, що склалася, у промисловому секторі національної економіки пояснюється такими причинами: обмеженістю ресурсів, низькою ефективністю та непрозорістю використання наявних ресурсів, труднощами визначення перспективних напрямів промислової політики, необхідністю підтримки традиційних видів діяльності з метою забезпечення високого рівня зайнятості населення та ін. Необхідність підвищення рівня інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств зумовлюється високим рівнем конкуренції, що підсилюється за рахунок інтеграційних процесів світової економіки та переходом суспільного виробництва до інноваційного типу розвитку [4, с. 84].

Інноваційна система України переживає не найкращі часи свого становлення та розвитку, що пов'язано перш за все з політичними подіями, протиріччями на Сході країни та постійним перерозподілом влади. Безперестанний перерозподіл сфер впливу органами державної влади, тобто її керівними особами, не дозволяє створити систему організаційно-економічного та інформаційного забезпечення розвитку інноваційних процесів на рівні держави. На відміну від розвинених країн, в Україні ще не створено національної інноваційної системи.

Інноваційна діяльність характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних і соціально-ціннісних аспектів. Інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали суттєвим фактором зростання ВВП. Інноваційний тип економічного розвитку стає фундаментом, який визначає економічну міць країни, економічну безпеку та її перспективи на світовому ринку. Ефективність та динамізм інноваційної сфери перетворилися у вирішальний чинник забезпечення конкурентоспроможності економіки та значною мірою визначають місце кожної країни у світі. Інноваційну спроможність на сучасному рівні необхідно розглядати як невід'ємну складову конкурентоспроможності національної економіки [5, с. 39].

Для аналізу використання інновацій та діагностики реалізації інноваційного потенціалу підприємства в контексті національної безпеки країни доцільно розглянути основні показники, що застосовують сучасні науковці. Оцінку інноваційного потенціалу підприємства доцільно здійснювати в такій послідовності: аналіз структури інноваційного потенціалу; виявлення ступеня використання внутрішніх інноваційних можливостей підприємства; оцінка рівня інноваційної активності підприємства.

Перший етап оцінки інноваційного потенціалу – аналіз структури інноваційного потенціалу, що передбачає вивчення стану кожного його елементу на основі методу експертних оцінок. Як показник оцінки інноваційного потенціалу підприємства зазвичай пропонується використовувати досить різнопланові характеристики, які являють собою кадровий, виробничо-технологічний, науково-технічний, фінансово-економічний складники діяльності підприємства інноваційного типу [6, с. 195; 7, с. 72].

Варто виокремити основні фактори, які перешкоджають розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств. До зовнішніх факторів належать:

- невизначена державна політика в галузі розвитку інновацій;
- проблематика активізації інвестиційного механізму інноваційно-орієнтованим підприємствам, в тому числі існує неефективна система залучення іноземного капіталу;
- політико-економічна нестабільність в країні знижує рівень визначеності довгострокових перспектив розвитку, ускладнює проведення маркетингових досліджень і виявлення потреби на той чи інший інноваційний продукт або технологію.

До внутрішніх факторів, що перешкоджають розвитку інновацій на підприємстві слід віднести:

- високий знос технологічного обладнання, відсутність сучасної операційної бази для розробок;
- відсутній ефективний організаційно-управлінський механізм розвитку інноваційної діяльності, не визначена методика управління інноваційним потенціалом;
- не розроблена система мотивації персоналу, а також система розвитку працівників і безперервного навчання;
- невідповідність бізнес-моделі підприємства обраній інноваційній стратегії;
- відсутня модель кооперації з іншими підприємствами, що здійснюють інновації та науково-дослідними центрами;
- не налагоджена узгодженість між інноваційною стратегією та культурою, що підтримує інновації тощо [8, с. 74].

Підсистема діагностики в системі управління інноваційним потенціалом підприємства – це комплексний попередній синтетичний висновок про стан фактичного та перспективного інноваційного потенціалу підприємства, який досліджується на основі різної аналітичної інформації, її синтезу та зіставлення. Без якісної проведеної діагностики інноваційного потенціалу підприємства неможливо прийняти обґрунтоване та ефективне рішення, не можна планувати систему управління.

Підсистема планування інноваційного потенціалу підприємства складається зі стратегічного, тактичного та оперативного планування оптимальної системи формування, реалізації та розвитку інноваційного потенціалу підприємства. Підсистема мотивації персоналу в системі управління інноваційним потенціалом підприємства повинна спонукати до підвищення ефективності формування, реалізації та розвитку інноваційного потенціалу підприємства та бути за певними центрами відповідальності та на індивідуальному рівні. Підсистема організації (забезпечення) спрямована на організацію обслуговування процесу оптимального створення, реалізації та розвитку інноваційного потенціалу. Ця підсистема вирішує питання кінцевої оптимальної структури інноваційного потенціалу, а також упорядкування й регламентації дій виконавців. Підсистема моніторингу та контролю носить всеосяжний характер і прямо або побічно пов'язана з усіма підсистемами менеджменту [9, с. 89].

Сьогодні можна дискутувати про різні механізми економічного захисту на мікро- та на макрорівнях, проте без державної підтримки підприємств всі механізми нічого не варті. Вкрай необхідна орієнтація країни на п'ятий та шостий технологічні уклади. На сьогодні наша країна все більше орієнтується на експорт аграрної сировини, саме тому дуже важливим є досягнення синергії між сільським господарством та промисловістю, так як без досягнення високотехнологічних розробок сільське господарство приречене на деградацію.

Підвищувати рівень економічної безпеки вітчизняних підприємств необхідно починати із впровадження механізму державної підтримки та стимулювання підприємств. Безпека інноваційного потенціалу вітчизняного підприємства обумовлює дотримання інтересів підприємства та характеризує стан

захищеності виробничого потенціалу, сприяє розвитку за допомогою реалізації нововведень технічного і організаційного характеру. Система безпеки інноваційного потенціалу має бути побудована на основі принципів системності, своєчасності, безперервності, плановості, законності, цілеспрямованості, економічної доцільності, диверсифікації та контролю [10, с. 54-55].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Розвиток інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств є базовим підґрунтям у забезпеченні економічної безпеки країни. Кожне підприємство, вносячи організаційно-економічні та технологічні зміни активізує інноваційну активність та удосконалює аспекти управління інноваційною діяльністю. Після виокремлення складових елементів інноваційного потенціалу, управлінський персонал господарюючого суб'єкта повинен сформувати ефективний механізм розвитку потенціалом в контексті національної безпеки країни. Реалізуючи поточні та стратегічні орієнтири щодо розвитку усіх складових інноваційного потенціалу (науково-технологічної, виробничої, управлінської, маркетингової, фінансової, складової інформаційного забезпечення) господарюючий суб'єкт має змогу підвищити власну конкурентоспроможність із розширенням ринків збуту продукції та зростанням прибутковості. Розвиток інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств унеможливується без обрання та дотримання принципів забезпечення безпеки як інноваційних, так і інвестиційних заходів.

Література

1. Кузьмін О. Є. Оцінювання рівня розвитку промислового потенціалу та формування стратегій його нарощування (галузевий аспект) / О. Є. Кузьмін, Н. С. Станасюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. № 14. Ч.1. – С. 168–172.
2. Васківська К. В. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості [Електронний ресурс] / Васківська К. В., Лозінська Л. Д., Галімуков Ю. О. // Ефективна економіка. – 2020. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858>
3. Краснокутська Н. С. Підприємницький потенціал як фактор розвитку торговельних підприємств : монографія / Н. С. Краснокутська, І. Г. Бубенець, О. Є. Чатченко. – Х. : Видавництво «Лідер», 2015. – 175 с.
4. Мясников В. О. Стан та перспективи розвитку інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств / В. О. Мясников // Економіка та держава. – 2017. – № 2. – С. 81–88.
5. Черба В. М. Інноваційний потенціал України / В. М. Черба // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 13. – С. 37–42.
6. Гаєвська Л. М. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка / Л. М. Гаєвська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. – С. 192–196.
7. Россоха В. В. Методика оцінювання потенціалу інновацій / В. В. Россоха // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 5(47). – С. 68–75.
8. Вакалюк В. А. Інноваційний потенціал сучасного підприємства: структура та оцінка / В. А. Вакалюк // Приазовський економічний вісник. – 2019. – Вип. 4(15). – С. 72–78.
9. Пилипенко О. С. Забезпечення розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств на основі використання нових бізнес-моделей / О. С. Пилипенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Вип. 12. – С. 87–89.
10. Гурочкіна В. В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту / В. В. Гурочкіна // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 5. – С. 51–57.

References

1. Kuzmin O. Ye. Otsiniuvannya rivnia rozvytku promyslovoho potentsialu ta formuvannya stratehii yoho naroshchuvannya (haluzevyi aspekt) / O. Ye. Kuzmin, N. S. Stanasiuk // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo. – 2017. – Vyp. № 14. Ch.1. – S. 168–172.
2. Vaskivska K. V. Ekonomichniy potentsial pidpriemstva v umovakh zmin: sut ta kharakterni osoblyvosti [Elektronnyi resurs] / Vaskivska K. V., Lozinska L. D., Halimuk Yu. O. // Efektyvna ekonomika. – 2020. – № 5. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858>
3. Krasnokutskaya N. S. Pidpriemnytskyi potentsial yak faktor rozvytku torhovelnykh pidpriemstv : monohrafiya / N. S. Krasnokutskaya, I. H. Bubenets, O. Ye. Chatchenko. – Kh. : Vydavnytstvo «Lider», 2015. – 175 s.
4. Miasnykov V. O. Stan ta perspektyvy rozvytku innovatsiinoho potentsialu mashynobudivnykh pidpriemstv / V. O. Miasnykov // Ekonomika ta derzhava. – 2017. – № 2. – S. 81–88.
5. Cherba V. M. Innovatsiinyi potentsial Ukrainy / V. M. Cherba // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2018. – № 13. – S. 37–42.
6. Haievska L. M. Innovatsiinyi potentsial pidpriemstva ta yoho otsinka / L. M. Haievska // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2017. – Vyp. 15. – S. 192–196.
7. Rossokha V. V. Metodyka otsiniuvannya potentsialu innovatsii / V. V. Rossokha // Aktualni problemy ekonomiky. – 2005. – № 5(47). – S. 68–75.
8. Vakaliuk V. A. Innovatsiinyi potentsial suchasnoho pidpriemstva: struktura ta otsinka / V. A. Vakaliuk // Pryazovskiy ekonomichniy visnyk. – 2019. – Vyp. 4(15). – S. 72–78.
9. Pylypenko O. S. Zabezpechennia rozvytku innovatsiinoho potentsialu vitchyznianskykh pidpriemstv na osnovi vykorystannia novykh biznes-modelei / O. S. Pylypenko // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. – 2017. – Vyp. 12. – S. 87–89.
10. Hurochkina V. V. Innovatsiinyi potentsial pidpriemstva: sutnist ta systema zakhystu / V. V. Hurochkina // Ekonomika: realii chasu. – 2015. – № 5. – S. 51–57.